

DOI: 10.5817/CZ.MUNI.P210-9896-2021-15

REGIONÁLNE DISPARITY OBJEKTÍVNEJ DIMENZIE CHUDOBY NA PŘÍKLADE OKRESOV BANSKOBYSSTRICKÉHO KRAJA (SLOVENSKO)

Regional disparities of the objective dimension of poverty on the example of the districts of the Banská Bystrica Region (Slovakia)

MIROSLAVA TREMBOŠOVÁ¹

ALENA DUBCOVÁ¹

DAŠA OREMUSOVÁ¹

PATRIK KUNDLA¹

JÁN VESELOVSKÝ²

¹ Katedra geografie a regionálneho rozvoja
Fakulta prírodných vied
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
✉ Tr. Andreja Hlinku 1, 949 01 Nitra, Slovak Republic

¹ Depart. of Geography and Regional Development
Faculty of Natural Sciences
Constantine the Philosopher University in Nitra

E-mail: mtrembosova@ukf.sk, aldubcova@gmail.com, doremusova@ukf.sk, patrik.kundla@student.ukf.sk

² Katedra cestovného ruchu
Fakulta stredoeurópskych štúdií
Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
✉ Dražovská 4, 949 74 Nitra, Slovak Republic
E-mail: jveselovsky@ukf.sk

² Department of Tourism
Faculty of Central European Studies
Constantine the Philosopher University in Nitra

Anotácia

Chudoba ako mnohospektrálny jav spôsobený závažným materiálным nedostatkom obyvateľstva, sa v súčasnosti stáva jedným z najsledovanejších sociálno-ekonomických fenoménov, ktorej rozsah a závažnosť sociálnych dôsledkov stále narastá. Príspevok sa zameriava na zhodnotenie vybraných indikátorov merania chudoby v okresoch kraja s najvyššou mierou jej rizika z pohľadu relevantných expertov s cieľom identifikovania rozsahu, úrovne, vývoja a hĺbky miery rizika chudoby v dvoch časových horizontoch v roku 2015 a 2019. Metodika pilotnej prípadovej štúdie je postavená na realizácii multikriteriálneho hodnotenia miery chudoby v štatisticky nevykazovanej územnej jednotke (okres) prostredníctvom 19 objektívnych ukazovateľov v troch smerovo odlišných doménach: sociálno-demografický profil (7 indikátorov), ekonomická výkonnosť (6) a infraštruktúrna vybavenosť (6). Experti špecialisti z rôznych vedných oblastí (demogeografie, regionálneho rozvoja, územného plánovania, cestovného ruchu, environmentalistiky, ekonomiky, manažmentu a marketingu) hodnotili každý indikátor v rozpätí 0 – 10 bodov podľa vzťahu ku chudobe. Tento postup je v odbornej literatúre známy ako Delfská metóda. Pre vyhodnotenie chudoby bola použitá metóda kvantitatívneho párového porovnania v literatúre označovaná ako Saatyho metóda. Výsledky prípadovej štúdie indikujú, že v okresoch Banskobystrického kraja dochádza k znižovaniu miery rizika chudoby a regionálne disparity sa znižujú.

Kľúčové slová

chudoba, regionálne disparity, sociálne a ekonomické rozvrstvenie, Banskobystrický kraj

Annotation

Poverty, as a multispectral phenomenon caused by a serious material deprivation of the population, is currently becoming one of the most observed socio-economic phenomena, the extent and severity of the social consequences of which are constantly increasing. The paper focuses on the evaluation of selected indicators for measuring poverty in the districts of the region with the highest level of its risk from the perspective of relevant experts to the

identifying of the extent, level, development and depth of poverty at two times horizons in 2015 and 2019. The methodology of the pilot case study is based on to implement a multi-criteria assessment of the poverty rate in a statistically unreported territorial unit (district) using 19 objective indicators in three directionally different domains: socio-demographic profile (7 indicators), economic performance (6) and infrastructure (6). Experts from various scientific fields (demogeography, regional development, spatial planning, tourism, environmental studies, economics, management and marketing) evaluated each indicator in the range of 0 - 10 points according to the relationship to poverty. This process is basically known in the literature as the Delphic method. To evaluate poverty, the method of quantitative pairwise comparison in the literature, referred to as the Saaty method, was used. The results of the case study indicate that in the districts in the Banská Bystrica Region, the at-risk-of-poverty rate is decreasing, and regional disparities are diminishing.

Key words

poverty, regional disparities, social and economic stratification, Banská Bystrica Region

JEL classification: Z13, J68

1. Úvod

Chudoba má mnoho rozmerov a neznamená iba nízku hodnotu úrovne príjmov alebo výdavkov. Dielo Sena (1992) rozšírilo chápanie chudoby a jej definovanie ako podmienky, ktorá vedie k absencii slobody voľby a vyplýva z nedostatku schopnosti efektívne fungovať v spoločnosti. Aj podľa Svetovej banky (2018) chudoba sa netýka len príjmu a spotreby, ale súvisí aj s nefinančnými dimenziami, ako je prístup ku vzdelaniu, elektrine, pitnej vode a sanitácii. Chudoba súvisí so širokým spektrom nežiadúcich podmienok, ktoré ju vyvolávajú, ako je prístup k pitnej vode, výžive, bývaníu, zdravotníckej starostlivosti, vzdelaniu a pod. Môže byť spôsobená s rôznymi udalosťami či už prírodnými katastrofami, vojnou, neúrodou a chorobou, pod vplyvom ktorých ľudia môžu rýchlo spadnúť do chudoby. Vzhľadom na svoje rozmery a pôsobenie už dávno nie je chudoba len ekonomickým problémom. Zrejma je jej pozícia v sociálnej, spoločenskej či environmentálnej oblasti. Ako o globálnom probléme pojednáva o chudobe Hönsch (2006), Wittlinger (2015), Moldan (2015) a i. Výraznú pozornosť venuje chudobe aj aktuálna Agenda 2030 (2021), ktorej prioritným zámerom je prostredníctvom 17 cieľov zabezpečiť udržateľný rozvoj. Snahou prvého vytýčeného cieľa je ukončiť chudobu všade a vo všetkých formách.

Chudoba ako sociálny problém sa v súčasnosti dostáva stále viac do popredia spoločenského vnímania. Prispieva k tomu hlavne rozdielny rozvoj jednotlivých regiónov Slovenska, čo zapríčiňuje rozdielnu možnosť uplatnenia sa na trhu práce (Veselovský, Nemčíková, Šnirc, 2014). Mnohí autori sa zhodujú v tom, že chudoba je komplexný, mnohorozmerný jav a neexistuje pre ňu jediná všeobecne platná definícia (Dekkers, 2008; Rákoczyová, Mareš, 2005, Michálek, 2004, Crettaz, 2011, Michálek 2016, Michálek a kol., 2020). Rochovská a Horňák (2008) na mnohodimenzionalnosť a zložitosť fenoménu chudoby poukazujú snahou o kombinovanie objektívnych i subjektívnych mier chudoby. Bolečková (2013) uvažuje o determinantoch chudoby a popisuje tzv. „bludný kruh chudoby“. Podľa Niemietza (2010) je chudoba abstraktný a nejednoznačný pojem.

Vo vedeckej literatúre zatiaľ nedošlo ku konsenzu v definovaní, čo je to chudoba a ako by sa mala merať. Všeobecne existuje zhoda, že chudoba nastáva, keď niekto trpí podstatným nedostatkom spojeným s nedostatočným uspokojovaním základných potrieb, keď trpí nedostatkom vecí potrebných pre základný ľudský blahobyt (Michálek, Podolák a kol., 2016). Aj napriek pozitívnym hospodárskym výsledkom na Slovensku v posledných rokoch dochádza k prehĺbovaniu regionálnych rozdielov, ktoré vplývajú najmä na hospodársky slabšie regióny (Melichová a kol., 2021). Už dlhodobo je v záujme odborníkov štúdiom juhozápadno-severovýchodného gradientu regionálnych disparít na Slovensku, v ktorom južné a východné okresy patria k najzaostalejším regiónom s charakteristickou chudobou. Aj vďaka týmto regionálnym rozdielom môžeme južné okresy Banskobystrického kraja (ďalej BBKaj) zaradiť do pásu chudoby Slovenska (Falt'an, Pašiak, 2004). Trh práce, resp. nezamestnanosť je významným ukazovateľom, ktorý popri ekonomickej do veľkej miery indikuje i sociálnu situáciu v konkrétnom priestore (Veselovský, Šolcová, Krogmann, 2014). Podľa EU SILC (2019) územie BBK patrí medzi najviac postihnuté chudobou, v ktorom sa pod hranicou chudoby nachádza 19,3 % obyvateľov kraja (priemer SR 11,9 %).

2. Dáta a metódy

Jedným z kľúčových problémov pri analýze chudoby na Slovensku je limitovaná dostupnosť relevantných dát (Gembery a Džambazovič, 2017). Súhlasíme s ich tvrdením, že situáciu sťažuje aj skutočnosť, že dostupné dáta pokrývajú len niektoré aspekty chudoby a sociálneho vylúčenia, sú zbierané s odlišnou periodicitou a odkazujú na rôzne časové momenty. Výber vhodných a relevantných indikátorov chudoby v podmienkach okresov Slovenska

musí byť preto založený nielen na teoretických úvahách, ale musí zohľadňovať aj obsah a povahu existujúcich dostupných sociálnych, ekonomických, infraštruktúrnych a demografických ukazovateľov (Gembery a Džambazovič, 2017, Džambazovič, 2007). Za účelom naplnenie cieľa bol výber indikátorov sčasti ovplyvnený dostupnosťou dát z verejných inštitúcií (Štatistický úrad SR, 2011 a 2020, Úrad práce sociálnych vecí a rodiny SR). Zdroje sekundárnych dát tvorili aj údaje zo zdravotných štatistík i Plánu hospodárskeho a sociálneho rozvoja Banskobystrického samosprávneho kraja (2015-2023).

Pre stanovenie miery chudoby na úrovni okresov BBK bolo použité multikritériálne hodnotenie (Tremboš, 1998), ktoré spočívalo v nasledovných krokoch: i) výber hodnotiacich indikátorov na základe stanovených cieľov a prístupných podkladových dát, ii) stanovenie hodnôt vybraných indikátorov, iii) stanovenie čiastkových hodnôt utility (užitočnosti) jednotlivých indikátorov podľa výnosového typu, ktoré Tremboš a Minár (1996) a Minár a Tremboš (1998) označujú ako maximalizačné, Stankovičová a Mojsejová, 2020 ako stimulanty. Sú to kritériá, pri ktorých s rastom hodnoty rastie chudoba okresu. Opakom je druhá skupina tzv. nákladových (Minár a Tremboš, 1998) a minimalizačných kritérií (Stankovičová a Mojsejová, 2020, Křovák, 1981, Nowak, 1990, Borys, 2000). Tieto destimulanty, sú charakteristické tým, že s rastom ich hodnoty klesajú. Správnosť určenia typu premennej bola overená ex post metódou. Výsledok multikritériálneho hodnotenia je značne závislý od zvolených indikátorov a stanovenia ich váh. Veľkosť váh môže byť ovplyvnená aj individuálnym pohľadom hodnotiteľa – experta (tab. 1).

Tab. 1: Prehľad hodnotiacich kritérií podľa skupín, určenie utility a váhy Saatyho metódou

číslo	Kritériá	Utilita	Váha Saatyho metódou
Ekonomická výkonnosť			
1	Miera evidovanej nezamestnanosti v %	+	11,67
2	Miera evidovanej dlhodobej nezamestnanosti v %	+	11,83
3	Počet voľných pracovných miest na 100 ekonomicky aktívnych obyvateľov	-	5,59
4	Miera podnikateľskej aktivity v %	-	6,59
5	Priemerné nominálne mesačné mzdy v €	-	6,54
6	Počet evidovaných áut na 1000 obyvateľov	-	3,39
Infraštruktúrna vybavenosť			
7	Podiel obyvateľov zásobovaných vodou z verejných vodovodov v %	-	5,91
8	Podiel obyvateľov napojených na verejnú kanalizáciu v %	-	0,59
9	Hustota rýchlostných ciest, ciest I. a II. triedy v km na 1000 obyvateľov	-	1,37
10	Počet miest v sociálnych zariadeniach na 1000 obyvateľov	-	3,08
11	Počet nemocničných lôžok na 1000 obyvateľov	-	4,36
12	Počet základných škôl	-	0,43
Sociálno-demografický profil			
13	Migračný pohyb na 1000 obyvateľov	-	2,44
14	Index starnutia v % podľa EÚ	+	6,38
15	Index celkovej vzdelanosti v %	-	8,72
16	Podiel rómskeho etnika z celkového počtu obyvateľov v %	+	6,64
17	Podiel obyvateľov poberajúcich hmotnú núdzu z celkového počtu obyvateľov v %	+	11,67
18	Index ekonomického zaťaženia v %	+	5,78
19	Podiel žien na 1000 obyvateľov	+	2,31

Pozn.: + maximalizujúce stimulanty, - minimalizujúce destimulanty

Zdroj: spracované autormi

Vzhľadom na tieto obmedzenia, ako aj časový aspekt, bolo oslovených osem expertov – špecialistov z oblastí demogeografie, regionálneho rozvoja, územného plánovania, cestovného ruchu, environmentalistiky, ekonomiky, manažmentu a marketingu, ktorí hodnotili každý indikátor v rozpätí 0 – 10 bodov podľa vzťahu ku chudobe. Stanovené normované váhy boli následne použité pre výpočet miery chudoby na úrovni okresov metódou kvantitatívneho párového porovnania, v literatúre známa ako Saatyho metóda (Hajdúchová, 2016). Túto metódu je možné rozdeliť do dvoch krokov. Prvý krok spočíva v určovaní počtu preferencií určitého kritéria vzhľadom ku všetkým ostatným kritériám. Pritom sa najčastejšie používa forma zápisu do štvorcovej matice. Stĺpce a riadky matice predstavujú jednotlivé kritériá. Prvky matice vyjadrujú preferenčný vzťah medzi jednotlivými dvojicami kritérií príslušného riadku a stĺpca. Hodnotiteľ vyplňuje prvky matice tak, že “0” zapíše vtedy, ak preferuje stĺpcové kritérium pred riadkovým a “1” ak preferuje riadkové kritérium pred stĺpcovým. Počet preferencií každého kritéria je v prípade použitia štvorcovej matice rovný počtu “1” v riadku uvažovaného kritéria a tým je

daná jeho váha. Vyhodnotenie párového porovnávania je postačujúce spracovať len pre prvky matice nachádzajúce sa nad hlavnou diagonálou (tab. 2). Pre zvyšné prvky (m) je možné určiť ich hodnotu podľa nasledujúcich vzťahov: ak $m_{ij} = 0 \rightarrow m_{ij} = 1$, ak $m_{ij} = 1 \rightarrow m_{ij} = 0$

V druhom kroku sa určuje veľkosť preferencie vyjadrená určitým počtom bodov zo zvolenej stupnice. Odporúčaná je bodová stupnica: 1 bod ak kritériá sú rovnako významné, 3 body ak prvé kritérium je slabo významnejšie ako druhé, 5 bodov ak prvé kritérium je silne významnejšie ako druhé, 7 bodov ak prvé kritérium je veľmi silne významnejšie ako druhé a 9 bodov ak prvé kritérium je absolútne významnejšie ako druhé. Prvky takejto matice sú potom odhadom podielu váh usporiadané do jednotlivých dvojíc kritérií. Hrubý odhad váh kritérií je možné získať ako podiel súčtu prvkov každého riadku matice a súčtu všetkých prvkov (m) matice. Ak máme „ n “ kritérií, tak potom vytvoríme maticu $M = nxn$. Po určení veľkosti preferencií sa váha i -teho kritéria vypočíta podľa vzťahu:

$$W_i = \frac{\sum m_{ij}}{\sum n * \sum m}$$

Hĺbku chudoby sme stanovili rozdielom dát v prvom a poslednom sledovanom roku najviac a najmenej rizikového okresu v oboch rokoch. Vývoj chudoby v okresoch bol analyzovaný na základe medziročného tempa rastu. Podľa Bartscha (1987), ak nie je možné zistiť jednotlivé hodnoty pozorovania (hodnoty javu každý rok), ale len ich dielčie súbory (v našom prípade roky 2015 a 2019), tak dynamickosť sledovaného javu sa vyjadruje prostredníctvom priemerného tempa rastu:

$$W = \left(\sqrt[n-1]{x_n/x_1} \right) * 100$$

kde „ n “ je počet rokov v sledovanom období, x_n – posledný meraný údaj v sledovanom období, x_1 – prvý meraný údaj v sledovanom období. Bartsch (1987) ďalej uvádza, že ak je výsledok W vyšší ako 100 jedná sa o rastúce priemerné tempo rastu, ak je W menšie ako 100 ide o klesajúce priemerné tempo rastu. Čím viac sa hodnota W vzdaluje od 100, tým je priemerné tempo sledovaného obdobia buď rýchlejšie ($W > 100$), alebo pomalšie ($W < 100$). Rovnakú metodiku výpočtu použítu za rovnakých podmienok je možné nájsť i v prácach Cipru (1990), Novákovej (2008) a Trembošovej (2012).

3. Študované územie

Banskobystrický kraj má centrálnu polohu v rámci Slovenska o rozlohe 9454 km² a patrí k najväčším krajom Slovenska (ŠÚ SR, 2021). Počtom 645 tisíc obyvateľov k 31.12.2020 (68 obyvateľov/km²) je tretí najľudnatejší kraj SR. Leží v centrálnej časti republiky a tvorený je hlavne pohoriami a kotlinami. Kraj sa administratívne člení na 13 okresov – Žarnovica, Žiar nad Hronom, Banská Štiavnica, Krupina, Zvolen, Veľký Krtíš, Banská Bystrica, Detva, Lučenec, Poltár, Brezno, Rimavská Sobota a Revúca (obr.1). V kraji sa nachádza 516 obcí, z ktorých 24 má štatút mesta. Počtom obyvateľov najväčším centrom kraja je Banská Bystrica s počtom 78 000 obyvateľov, druhým v poradí je Zvolen so 42 000 obyvateľmi. Ostatné centrá predstavujú stredne veľké a najmä malé mestá. Podiel mestského obyvateľstva dosahuje 52,7%. Kraj je charakteristický nízkou ekonomickou činnosťou, ktorá sa prejavuje v druhej najnižšej zamestnanosti (9,8%) a v druhej najvyššej miere nezamestnanosti (7,9%), kde až 48,5% nezamestnaných je vo veku do 35 rokov. Pre porovnanie bola v roku 2019 v SR 5,8% miera nezamestnanosti. Podobná situácia je vo vzdelanostnej štruktúre obyvateľstva, kde prevláda obyvateľstvo so základným vzdelaním. S týmito ukazovateľmi úzko súvisí priemerná nominálna mzda, ktorá je druhou najnižšou medzi kraji SR. Nedostatok pracovných príležitostí núti obyvateľov migrovať z kraja. Saldo sťahovania dosiahlo -1,8 obyvateľa na 1000 obyvateľov. K ekonomicky najsilnejším okresom kraja patria 3 okresy – Zvolen, Banská Bystrica a Žiar nad Hronom. Ekonomicky najslabšie sú najmä južné okresy kraja, ktoré sú zároveň charakteristické i s národnostne zmiešaným maďarským a rómskym obyvateľstvom. Najmä rómske obyvateľstvo žijúce v osadách vytvára jadrá chudoby. Na nevhodnú ekonomickú situáciu u obyvateľov kraja poukazuje tiež vysoký podiel obyvateľov poberajúcich hmotnú núdzu, ktorá v BBK dosiahla dvojnásobok priemeru SR.

4. Regionálne disparity objektívnej miery chudoby

Kraj patrí k regiónom Slovenska charakteristickým kombináciou slabej infraštruktúry, nedostatočného hospodárskeho rozvoja a ďalších negatívnych faktorov. Je potešiteľné, že miera rizika chudoby vyjadrená syntézou 19 indikátorov klesla vo všetkých okresoch (tab. 2). V roku 2019 sa úroveň chudoby v porovnaní s rokom 2015 znížila o 2,61 bodu. Okresy sa vyznačujú značnými nerovnosťami miery rizika chudoby. Z hľadiska úrovne rizika chudoby ich môžeme rozdeliť do 5 skupín (obr. 1): 1 skupina – okresy s veľmi vysokou mierou rizika chudoby,

2 skupina – okresy s vysokou mierou rizika chudoby, 3 skupina – okresy s priemernou mierou rizika chudoby, 4 skupina – okresy s nízkou mierou rizika chudoby, 5 skupina – okresy s veľmi nízkou mierou rizika chudoby.

Do skupiny okresov s vysokou a veľmi vysokou mierou rizika chudoby patria južné okresy kraja. V roku 2015 tvorili súvislý južný prihraničný pás s Maďarskom (Obr. 1). Z nich juhovýchodné okresy Rimavská Sobota, Revúca a Poltár patria k najohrozenejším okresom a okresom s chronickou chudobou aj v roku 2019. V roku 2015 bol chudobou najviac ohrozený obyvateľ okresu Rimavská Sobota v roku 2019 si miesta vymenil s v roku 2015 druhým okresom Revúca.

Tab. 2: Vývoj miery chudoby v okresoch BBK v rokoch 2015 a 2019

Územie	Miera rizika chudoby v %			
	2015	2019	zmena	medziročné tempo rastu
Veľký Krtíš	19,59	4,83	-14,76	93,84
Zvolen	-6,57	-3,49	3,08	86,72
Žarnovica	3,46	1,53	-1,93	88,95
Žiar nad Hronom	4,26	0,84	-3,42	95,07
Banská Bystrica	-8,63	-5,46	3,17	84,18
Banská Štiavnica	11,11	-0,52	-11,63	101,17
Brezno	10,92	5,01	-5,91	88,53
Detva	6,81	4,55	-2,26	83,30
Krupina	17,75	1,71	-16,04	97,59
Lučenec	15,94	6,37	-9,57	90,01
Poltár	22,84	9,04	-13,8	90,11
Revúca	22,11	11,49	-10,62	87,01
Rimavská Sobota	26,1	10,75	-15,35	89,70
Kraj	7,64	4,25	-3,39	86,09

Zdroj: spracované autormi

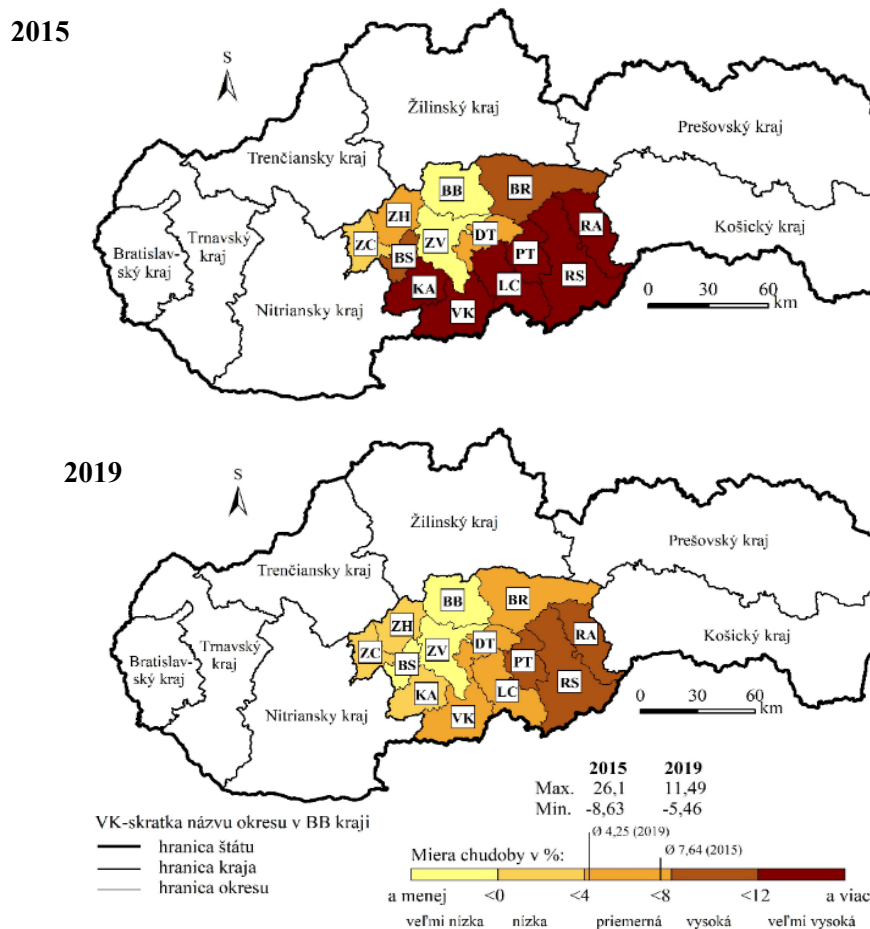
VK - Veľký Krtíš, KA - Krupina, BB - Banská Bystrica, ZC - Žarnovica, ZH - Žiar nad Hronom, ZV - Zvolen, BS - Banská Štiavnica, BR - Brezno, DT - Detva, LC - Lučenec, PT - Poltár, RS - Rimavská Sobota, RA - Revúca

V sledovanom období si prekvapivo pohoršili najvyspelejšie okresy Banská Bystrica a Zvolen. Vysvetlenie nachádzame v ukazovateli indexu starnutia obyvateľstva, ktorý sa zvýšil a jemne zhoršil mieru, avšak stále sú to voči chudobe najodolnejšie okresy. Medzičasom si ostatné okresy polepšili, avšak nie natoľko aby sa spod rizika chudoby vymanili. Najvýraznejšia pozitívna zmena miery chudoby nastala v okrese Banská Štiavnica, ktorej miera rizika sa dostala pod hranicu 0. Prírodné a kultúrno-historické podmienky (značka UNESCO mesta Banská Štiavnica) tohto malého okresu, viedli k prudkému rozvoju cestovného ruchu. Tento rozvoj sa odzrkadlil na vysokej miere podnikateľskej aktivity v oblasti cestovného ruchu a v nadväzujúcich službách ako hotelierstvo, gastronómia a pod. Región je známy vysokou kvalitou služieb v oblasti zdravotníctva, školstva, kultúry, športu, čo sa odrazilo aj zvýšenou zamestnanosťou a následne znížením podielu obyvateľov poberajúcich dávky v hmotnej núdzi. Tieto domény boli v roku 2019 „v lepších číslach“ ako v okresoch Banská Bystrica, Zvolen či Žiar nad Hronom. Pozitívna zmena a znižovanie chudoby bola príznačná aj pre okresy Krupina, Rimavská Sobota, Veľký Krtíš (tab. 2), ale i Poltár, Revúca, Lučenec a Brezno. V roku 2019 sme vo veľmi vysokej miere už neidentifikovali ani jeden posudzovaný okres. Saatyho metodikou vyjadrená miera chudoby potvrdila postupné znižovanie regionálnych disparít, miera sa neprehlbovala, naopak znižovala čo považujeme za pozitívny vývoj. Neustále však pozorujeme juhovýchodný pás zvýšenej miery chudoby, ktorý sa aj súčasťou pandémie môže prehľbovať.

Pri identifikácii hĺbky nerovností do roku 2019 možno vidieť zmenu, ktorá negatívne neovplyvnila zvýšenie hĺbky nerovností medzi okresmi. V roku 2015 rozdiel medzi hodnotou najrizikovejšieho okresu (Rimavská Sobota) a najmenej rizikového okresu (Banská Bystrica) bol 34,73. Do roku 2019 sa tento rozdiel znížil (medzi okresmi Revúca a Banská bystrica) na 14,98. Priemerná miera kraja sa znížila o 3,39 bodu. V roku 2015 bolo pod priemerom kraja (v lepšej skupine) 5 okresov (Banská Bystrica, Zvolen, Žarnovica, Žiar nad Hronom a Detva), v roku 2019 sa pod priemerom kraja (4,25) nachádzalo 6 okresov (Banská Bystrica, Zvolen, Banská Štiavnica, Žarnovica, Žiar nad Hronom a Krupina).

Za obdobie rokov 2015 a 2019 došlo k zlepšeniu situácie, napriek tomu je potrebné venovať zvýšenú pozornosť tejto citlivej téme akou chudoba dozaista je, a to nielen hospodárskej, ale i sociálnej politike tohto regiónu. Situácia sa môže rýchlo zhoršiť, ak štát nebude používať dostatočne množstvo účinných opatrení sociálnej politiky na zníženie chudoby práve v tomto pandemickom období.

Obr. 1: Miera rizika chudoby v okresoch Banskobystrického kraja v rokoch 2015 a 2019

Zdroj: vlastné spracovanie

5. Záver

Chudoba na Slovensku sa výrazne začala prejavovať v období transformácie hospodárstva, kedy dochádza zmenou spoločensko-ekonomických podmienok k nárastu nerovností nielen v hospodárstve, ale i v spoločnosti, ktoré vyvolali výrazne majetkové a spoločenské zmeny. Nástupom nových socio-ekonomických podmienok sa na jednej strane objavuje staronový fenomén – nezamestnanosť a strata zamestnania, ako odraz zániku mnohých priemyselných podnikov. Na druhej strane majetkové a sociálne nerovnosti vyformovali skupiny obyvateľov s neúmerným bohatstvom. Tieto zmeny sa odrážajú v regiónoch, v ktorých vytvárajú obraz diferenciacie a koncentracie chudoby. Je tu viditeľná heterogenita medzi regiónmi na rôznych hierarchických úrovniach alebo v nich. Aj vďaka týmto regionálnym rozdielom môžeme časť Banskobystrického kraja zaradiť do pásu chudoby Slovenska.

Územie tohto kraja patrí medzi kraje najviac postihnuté chudobou, v ktorom sa pod hranicou chudoby nachádza 19,3 % obyvateľov kraja (priemer SR 11,9 %). Banskobystrický kraj je charakteristický nízkou ekonomickou činnosťou, ktorá sa prejavuje v druhej najnižšej zamestnanosti a v druhej najvyššej miere nezamestnanosti, kde až 48,5 % nezamestnaných je do veku 35 rokov. Kraj sa vyznačuje vnútornou diferenciaciou chudoby. Sú tu okresy s nízkou, až veľmi nízkou mierou rizika chudoby v severnej časti kraja a južné okresy Veľký Krtíš, Rimavská Sobota, Poltár, Lučenec a Revúca najmä pozdĺž hranice s Maďarskom sú charakteristické naopak vysokou, až veľmi vysokou mierou chudoby, ktorá dosahuje vysoko nadpriemerné hodnoty kraja, ale i Slovenska. Ich okrajová poloha, slabá úroveň hospodárstva, vysoká nezamestnanosť, nevybudovaná technická infraštruktúra, najmä dopravná, absencia kvalifikovanej pracovnej sily, nezáujem investorov, nižšia kvalita života, emigrácia mladých ľudí z územia, nezvládnutá transformácia hospodárstva, absencia funkčných priemyselných parkov a iné znásobujú riziko chudoby, zaraďujú tieto okresy k mnohonásobne marginalizovaným územia Slovenska. Podľa výskumov regionálnych disparít na chudobu má dominantný vplyv nezamestnanosť, hlavne dlhodobá nezamestnanosť (trvajúca viac ako 48 mesiacov), ktorá je charakteristická pre toto územie a hlavne pre obce s národnostne zmiešaným obyvateľstvom a rómskym obyvateľstvom, ktoré trpí chronickou chudobou.

Na meranie objektívnej chudoby v Banskobystrickom kraji boli vybrané indikátory, ktoré úzko korelujú s chudobou a podľa charakteru boli zoskupené do 3 základných domén (ekonomickej, sociálno-demografickej a infraštruktúrnej), ktoré vytvorili syntetický obraz rizika chudoby v okresoch Banskobystrického kraja.

Výsledky indikujú, že zlikvidovaný priemysel, ktorý sa podpísal na raste chudoby v južných regiónoch BB kraja, môže byť nahradený rozvojom cestovného ruchu a služieb. Dané územia disponujú bohatým prírodným a kultúrno-historickým potenciálom. Príkladom môže byť okres Banská Štiavnica, kde práve na základe prudkého rozvoja cestovného ruchu došlo k zníženiu rizika chudoby. I keď došlo k zlepšeniu rizika chudoby v regióne Banskobystrického kraja je potrebné venovať zvýšenú pozornosť nielen hospodárskej, ale i sociálnej politike tohto regiónu. Situácia sa môže rýchlo zhoršiť, ak štát v čase tejto krízy, spôsobenej koronavírusom, nebude používať dostatočné množstvo účinných opatrení sociálnej a hospodárskej politiky na zníženie miery rizika chudoby v regióne Banskobystrického kraja.

Literatúra

- [1] BARTSCH, H. J., (1987). *Matematické vzorce*. Praha: SNTL. ISBN 80-200-1448-9.
- [2] BOLEČEKOVÁ, M., (2013). Chudoba a nástroje boja proti chudobe. In *Rozvojové vzdelávanie témy a metódy*. Bratislava: Nadácia Pontis, pp. 23-39. ISBN 978-80-968229-9-7.
- [3] BORYS, T., (2000). *Wezlowe problemy statystyki transgranicznej*. Wrocław: AE we Wrocławiu.
- [4] CIPRA, T., (1990). *Matematické metody demografie a pojištění*. Praha: SNTL. ISBN 80-03-00222-2.
- [5] CRETAAZ, E., (2011). *Fighting Working poverty in Post-industrial Economies*. Cheltenham, Edward Elgar Publishing Limited. Cheltenham: Edward Elgar. ISBN 978-085793-487-1.
- [6] DEKKERS, G. J. M., (2008). Are you unhappy? Then you are poor! Multi-dimensional poverty in Belgium. In *The International Journal of Sociology and Social Policy*, vol. 28, no. 11/12, p. 502-515. ISSN 0144-333X. DOI: 10.1108/01443330810915215.
- [7] DŽAMBAZOVIČ, R., (2007). Priestorové aspekty chudoby a sociálneho vylúčenia. In *Sociológia - Slovak Sociological Review*, vol. 39, no. 5, pp. 432-458. ISSN 0049-1225.
- [8] EURÓPSKY PARLAMENT, (2020). *Boj proti chudobe, sociálnemu vylúčeniu a diskriminácii*. [online]. [cit. 2020-10-25]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/60/boj-proti-chudobe-socialnemu-vyluceniu-a-diskriminacii>.
- [9] EU SILC, (2019). *European Union Statistics on Income and Living*. [online]. [cit. 2020-10-25]. Dostupné z: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/>.
- [10] FAKULTNÁ NEMOCNICA S POLIKLINIKOU F.D. ROOSEVELTA V BANSKEJ BYSTRICI., (2016). *Analýza postavenia a rekonštrukcie Fakultnej nemocnice s poliklinikou F. D. Roosevelta Banská Bxstrica*. [online]. [cit.2021-1-08]. Dostupné z: <https://www.health.gov.sk/?izp-analyza-rekonstrukcia-fn-bb>.
- [11] FALŤAN, L., PAŠIAK, J., (2004). *Regionálny rozvoj Slovenska východiská a súčasný stav*. Bratislava: Sociologický ústav Slovenskej akadémie vied. ISBN 80-85544-35-0.
- [12] HAJDÚCHOVÁ, S., (2015). Rozhodovací proces v modeli hodnotenia nákladov zariadenia staveniska. In *Mladá veda*, vol. 3, no. 2, pp. 72-81. ISSN 1339-3189.
- [13] HÖNSCH, M., (2006). Globálna chudoba a hlavné príčiny jej pretrvávania. In *Mezinárodní vztahy*, vol. 41, no. 2, pp. 71-95. ISSN 0323-1844.
- [14] KŘOVÁK, J., (1981). Možnosti víceaspektního hodnocení podniků. In *Statistika*, vol. 1981, vol. 2006, no. 6, pp. 264-282.
- [15] MELICHOVÁ, K. a kol., (2021). Politika podpory najmenej rozvinutých okresov – hodnotenie procesov a identifikácia. In *XXIII. mezinárodní kolokvium o regionálních vědách. Sborník příspěvků*. Brno: Masarykova univerzita, pp. 91-96. DOI: 10.817/CZ.MUNI.P210-9610-2020-11.
- [16] MICHÁLEK, A., (2004). Meranie chudoby v regiónoch (okresoch Slovenska). In *Sociológia*, vol. 36, no. 1, pp. 7-30. ISSN 0049-1225.
- [17] MICHÁLEK, A., PODOLÁK, P., (2016). *Regióny chudoby na Slovensku*. Bratislava: Geografický ústav SAV. ISBN 978-80-89580-12-5.
- [18] MICHÁLEK, A., (2016). Chudoba a nezamestnanosť: regionálna analýza ich vzťahu a jeho špecifiká na Slovensku. In *Regióny chudoby na Slovensku*. Bratislava: Geografický ústav SAV, pp. 135-151. ISBN 978-80-89580-12-5.
- [19] MICHÁLEK, A., PODOLÁK, P., VÝBOŠŤOK, J., BILKOVÁ, K., (2020). *Príjmové nerovnosti a ich prejavy v regiónoch Slovenska*. Bratislava: Geografický ústav SAV. ISBN 978-80-224-1820-1.
- [20] MINÁR, J., TREMBOŠ, P., (1998). Porovnanie jednotlivých variantov diaľnice D2 Bratislava a výber optimálneho variantu. In *Geographical spectrum*, vol. 1, no. 1998, pp. 113-117. ISBN 80-968146-0-5.
- [21] MINISTERSTVO VNÚTRA SR., (2020). *Celkový počet evidovaných vozidiel v SR 2015 a 2019*. [online]. [cit. 2020-12-02]. Dostupné z: <https://www.minv.sk/?celkovy-pocet-evidovanych-vozidiel-v-sr>.

- [22] MINISTERSTVO ŽIVOTNÉHO PROSTŘEDÍ SR, (2021). *Agenda 2030 pre udržateľný rozvoj*. [online]. [cit. 2012-04-10] Dostupné z: <https://www.minzp.sk/agenda-2030/>.
- [23] MOLDAN, B., (2015). *Podmaněná planeta*. Praha: UK. ISBN 978-80-246-2999-5.
- [24] NIEMIETZ, K., (2010). Measuring poverty: Context-Specific but not Relative. In *Journal of Public Policy*, vol. 30, no. 3, pp. 241-262. DOI: 10.1017/s014381X10000103.
- [25] NOWAK, E., (1990). *Metody taksonomiczne w klasyfikacji obiektów społeczno-gospodarczych*. Warszawa: PWE.
- [26] NOVÁKOVÁ, G., (2008). *Základy štatistiky pre geografov*. Bratislava: Geografika. ISBN 978-80-89317-02-8.
- [27] PROGRAM HOSPODÁRSKEHO A SOCIÁLNEHO ROZVOJA BANSKOBYSTRICKÉHO SAMOSPRÁVNEHO KRAJA NA ROKY 2015-2023, (2015). [online]. [cit. 2021-2-10]. Dostupné z: <https://www.bbsk.sk/%C3%9Arad/Rozvojov%C3%A9koncept%C4%8Dn%C3%A9materie%C3%A1ly/Programhospod%C3%A1rskeho,soci%C3%A1lnéhoakult%C3%BArnehorozvojaBBSK.aspx>.
- [28] RAKOCZYOVÁ, M., MAREŠ, P., (2005). Sociální vyloučení a chudoba v ČR ve srovnání se zeměmi EU. In Kolektiv autorů. *Směrování české sociální politiky s důrazem na agendu Lisabonské strategie*. Brno: VÚPSV Praha, pp. 28-46. [online]. [cit. 2012-04-06] Dostupné z: http://praha.vupsv.cz/Fulltext/vz_171.pdf#page=26.
- [29] ROCHOVSKÁ A., HORŇÁK, M., (2008). Chudoba a jej percepcia v marginálnych regiónoch Slovenska. In *Geographia Cassoviensis*, vol. 2, no. 1, pp. 152-156. ISSN 1337-6748.
- [30] SEN, A., (1999). *Development as freedom*. New York: Knopf. ISBN 0-19-829-758.
- [31] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, SODB, (2011). *Banskobystrický kraj 2011*. [online]. [cit. 2021-1-27]. Dostupné z: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=2835>.
- [32] ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, MESTSKÁ A OBECNÁ ŠTATISTIKA, (2020). *Banskobystrický kraj, 2015, 2016, 2019, 2020*. [online]. [cit. 2021-1-25]. Dostupné z: <http://app.statistics.sk/mosmis/sk/run.html>.
- [33] TREMBOŠ, P., MINÁR, J., (1996). Využitie metódy multikriteriálneho hodnotenia v procese posudzovania vplyvov na životné prostredie. In *Acta Facultatis Rerum Naturalium Universitatis Comenianae, Geographica* nr. 39, pp. 145-156.
- [34] TREMBOŠ, P., (1998). Multikriteriálne hodnotenie ako metóda optimalizácie socioekonomických aktivít – niektoré metódy stanovenia váh kritérií. In Izakovičová, Z., Kozová, M., Paudišová, E. (eds.) *Implementácia trvalo udržateľného rozvoja*. Smolenice 12. - 13. máj 1998. ISBN 80-968120-0-9.
- [35] TREMBOŠOVÁ, M., (2012). *Geografické aspekty maloobchodnej siete mesta Nitra*. Nitra: UKF. ISBN 978-80-558-0105-6.
- [36] ÚRAD PRÁCE SOCIÁLNYCH VECÍ A RODINY SR, (2020). *Nezamestnanosť – mesačné štatistiky 2015 a 2019*. [online]. [cit. 2020-12-08]. Dostupné z: https://www.upsvr.gov.sk/statistiky/nezamestnanost-mesacne-statistiky.html?page_id=1254.
- [37] VESELOVSKÝ, J., NEMČÍKOVÁ, M., ŠNIRC, M., (2014). Objektívna dimenzia chudoby v okrese Levice, 2014. In *Geografické informácie: 22nd International Geographical Conference on Central Europe After 25 Years of Transformation*. Nitra: UKF, vol. 18, no. 1, p. 181-187. ISSN 1337-9453.
- [38] VESELOVSKÝ, J., ŠOLCOVÁ, L., KROGMANN, A., (2014). Miera nezamestnanosti v predkrízovom období ako jeden z indikátorov chudoby na príklade Nitrianskeho samosprávneho kraja In *21. stredoevropská geografická konferencia - Výzkum a výuka v geografickém vzdělávání: sborník příspěvků*. Brno: MU. CD-ROM, pp. 168-181. ISBN 978-80-210-6881-0.
- [39] WITTLINGER, V., (2015). Globálne problémy súčasnosti a možnosti riešenia. In *Globálne existencionálne riziká. Zborník z V. medzinárodnej konferencie*. Bratislava, s. 130-137. ISBN 978-80-89753-03-01.
- [40] WORLD BANK, (2018). *Poverty and Shared Prosperity 2018: Reversals of Fortune*. Washington, DC: World Bank. [online]. [cit. 2012-04-06] Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity-2018>.

Príspevok bol spracovaný v rámci grantu KEGA 015UKF-4/2019 Moderná vysokoškolská učebnica "Environmentálna geografia" pre študijný program Geografia v regionálnom rozvoji.